

HUIZEN VOOR NIEUWE HOOGVLIETERS

De 5000 woningen die de komende tien jaar in Hoogvliet herbouwd worden zullen voor het grootste deel bewoond worden door mensen die nu nog in een ander deel van Rotterdam of de regio wonen. Wat voor mensen zullen dit zijn? Het programma van de herstructurering is van grote invloed op de soort mensen die aangetrokken wordt. Dat geldt voor de woningtypes: rijtjeshuizen trekken andere mensen aan dan vrije kavels of collectieve woongebouwen. Het geldt ook voor de voorzieningen: een stadje met een levend centrum en uitgaansleven en goed onderwijs trekt andere mensen aan dan een stadje dat voor alles aangewezen is op zijn buurgemeenten.

Waarom zou Hoogvliet interessanter moeten worden voor andere bevolkingsgroepen? Om Hoogvliet aantrekkelijker te maken als een deel van Rotterdam, niet alleen voor mensen met negatieve argumenten om uit de stad weg te vluchten naar een veilige maar saaie slaapstad ver weg van binnenstedelijke narigheid, maar ook vanuit een positieve keuze voor een rustige, groene buitenwijk. Het negatieve imago dat Hoogvliet heeft bij iedereen die er niet woont komt immers niet alleen voort uit haar ligging bij de industrie, maar ook uit het idee dat de bevolking bestaat uit saaie forenzen en conservatieve bejaarden. De allochtone bevolking komt bovendien meer in het nieuws door overlast en problemen dan door de energieke en extraverte aspecten van hun (Antilliaanse) cultuur.

Een belangrijk doel van de herstructurering van de naoorlogse wijken is het bevorderen van verscheidenheid in de als eenzijdig beoordeelde wijken. Het gaat dan meestal om inkomensverscheidenheid, om het aantrekken van de hogere inkomens door duurdere woningen te bouwen. Voor de levendigheid van een wijk is zo'n aanpak vaak van geringe betekenis, wanneer het gaat om geatomiseerde huishoudens zonder sociale relatie met hun woonomgeving, met twee forenzen die elders werken, met hun twee auto's de kinderen halen en brengen naar scholen en andere activiteiten die meestal buiten de wijk staan. Hun vrije tijd besteden ze veelal óf binnen de muren

van de eigen woning, óf buiten de wijk. Ook vrienden en familie wonen verspreid. De meerwaarde van hun aanwezigheid voor de buurt is al met al zeer gering.

Bovendien is de toevoeging van huizen voor de hogere inkomens slechts een beperkte interpretatie van verscheidenheid. Behalve de hogere kunnen ook de middeninkomens heel interessant zijn voor Hoogvliet, vooral wanneer het gaat om de groep van dertigers/veertigers met vrije beroepen die hun werk met huis combineren (en daardoor andere woonbehoeftes hebben dan standaard eengezinswoning met tuin), die kinderen hebben en daardoor behoefte aan groene ruimte in de woonomgeving en die bovendien weinig vrije tijd hebben en een onder druk staand sociaal leven. Het zijn vaak mensen met middeninkomens en een interesse voor cultuur en uitgaan/film. Hun beroepen vinden ze in het toneel, de architectuur, de media of de muziek, het zijn schrijvers, vormgevers, of fotografen.

Juist die andere woonwensen, voortkomend uit andere werkgewoontes, een andere smaak en een ander leefpatroon, kunnen het karakter van Hoogvliet diversifiëren en interessanter maken.

Tenslotte kunnen ook de lage inkomens heel belangrijk zijn voor de verscheidenheid in een stadsdeel. Ook nu al zijn er Hoogvlietse bevolkingsgroepen die dit stadsdeel levendiger en afwisselender zouden kunnen maken. Het gaat om (allochtone) groepen die op dit moment bijna onzichtbaar zijn door de anonieme modernistische flats waarin ze wonen en doordat de openbare voorzieningen in geen enkel opzicht hun aanwezigheid weerspiegelen. Natuurlijk zijn dit niet de hogere inkomens, maar wel groepen die cultureel iets te bieden hebben en bovendien eisen aan hun huis en omgeving stellen die op dit moment nog geen enkele honorering krijgen.

Deze soorten bevolkingsgroepen zijn heel verschillend, maar delen met elkaar dat ze vaak méér behoefte aan sociale samenhang hebben in tegenstelling tot de forensende netwerkstedelingen. Ze zoeken vanuit allerlei volstrekt opportunistische motieven een sociaal netwerk: vanuit een behoefte aan veiligheid, vanuit een gebrek aan tijd, vanuit een behoefte aan gemak en comfort, vanuit de behoefte aan luxe voorzieningen die alleen betaalbaar zijn wanneer ze gemeenschappelijk zijn. Zo kunnen de nieuwbouwwoningen worden gebruikt om nieuwe vormen van sociale samenhang aan te bieden die het de nieuwe bewoners

2

vanzelfsprekender maken om in de wijk te wortelen en aantrekkelijker om Hoogvliet als woonplaats te kiezen.

HET WIMBY!-PROGRAMMA

Het WimBY!-programma is gebaseerd op een optimistische en idealistische kijk op onze stedelijke samenleving en de veelheid aan belevenissen en ervaringen die deze aanbiedt. Het gaat uit van een permanente nieuwsgierigheid naar wat de stedelingen te bieden hebben en hoe activiteiten zo mooi en zo interessant mogelijk geensceneerd kunnen worden. De projecten van WimBY! zijn erop gericht Hoogvliet in de toekomst een veel bredere groep mensen te laten aanspreken. De Campus en de Parasite-noodscholen hebben als doel het onderwijs beslissend te verbeteren en daarmee onderwijs tot vestigingsfactor te maken; de Heerlijkheid zal vanaf 2003 mensen van buiten Hoogvliet aantrekken en met zijn kunstenaarskolonie, Antilliaanse feesten en permanent kinderfestijn in de zwemvijver een heel nieuw sfeer brengen. Al deze projecten zullen bijdragen aan een andere imago van Hoogvliet, dat de drempel zal verlagen om eens in Hoogvliet te gaan kijken, misschien zelfs om er te gaan wonen.

Met deze projecten zullen we waarschijnlijk juist die bevolkingsgroep aantrekken die nu nog ontbreekt, maar gelokt zou kunnen worden door de ruimte en het groene karakter van Hoogvliet.

De opgave van WimBY! is om de satellietstad Hoogvliet geschikt te maken voor de 21ste eeuw, door haar opnieuw uit te vinden met gebruikmaking van bestaande kwaliteiten in fysieke, sociale en mentale zin. De oorspronkelijke interpretatie van sociale samenhang, die zijn uitwerking kreeg in de wijkgedachte, is door zijn opgelegde vorm en zijn (grote) schaal niet bruikbaar in de toekomst. Toch is het idee van sociale samenhang nog steeds een kwaliteit waarnaar bewoners en beleidsmakers streven. In de vormgeving van de neo-historische Vinex-wijken, die zo sterk in opkomst zijn, wordt het verlangen naar de sociale veiligheid van 'vroeger' weerspiegeld, maar alleen in de vorm van de wijk en de architectuur, niet in de manier waarop de bewoners zich tot elkaar verhouden. De vraag is nu natuurlijk hoe de individualiteit, die vooral door de beoogde doelgroep zo gewaardeerd wordt, te verenigen is met een vorm van sociale samenhang.

3

CO-HOUSING

In plaats van de grootschalige opgelegde vorm van de wijkgedachte zou in het nieuwe Hoogvliet de 'Intentional Community' zijn intrede kunnen doen, een kleine groep bewoners (20/30 gezinnen) die bewust kiezen voor een vorm van gemeenschappelijkheid. Niet in de woning zelf, die volledig individueel moet zijn (het is géén groepswonen of commune), maar wel in de extra voorzieningen en de buitenruimte. Voor deze soort wooncomplexen is het woord 'co-housing' gemunt, dat in de jaren zestig in Denemarken is ontstaan en sindsdien in de USA een hoge vlucht heeft genomen. Het legt een grote verantwoordelijkheid bij de bewoners, die zelf beslissen over de soort van voorzieningen en buitenruimte die ze willen en bovendien het beheer zelf regelen. In Nederland zijn geen ervaringen met dit principe, maar in Amerika zijn inmiddels tientallen projecten gerealiseerd en staat een veelvoud daarvan op stapel.

Elke cohousingproject omvat ca. 20-40 woningen en moet een eigen programma krijgen, een omschrijving van normen en waarden, die onderschreven worden door nieuwe bewoners. Per cluster wordt samenhang gebracht in de werving van bewoners door deze niet door een gewone makelaar te laten doen, maar door een intendant of cultureel makelaar. Eén persoon verkoopt (of verhuurt) de woningen via vrienden- en kennissenkring. Het gaat dus om het culturaliseren van de makelaardij. (complex Amsterdam-Noord)

Het beste begint elk cohousingproject met een harde kern van bewoners. Bewonersparticipatie is bij deze manier van samenhuizen geen beleefde verplichting maar een absolute noodzaak.

Daarvoor zouden we met reeds bestaande 'intentional communities' in en om Rotterdam contact kunnen opnemen: bijvoorbeeld met een groep mensen die in een oude school of fabriek hun werkruimte delen, die bij elkaar willen blijven, kinderen krijgen en een eigen huis willen maar het gevoel hebben al deze dingen niet te kunnen combineren. Zij kunnen de Hoogvlietse pioniers worden, die met een genereus aanbod naar Hoogvliet gelokt worden om daar de harde kern van een cluster te worden. We nodigen hen uit om de eerste grondvesten te stichten van een nieuw gemeenschapsleven in Hoogvliet, dat vanuit collectieve waarden en gedeelde ruimtes en voorzieningen, zal opbloeien te midden van de gebouwde gevolgen van het van

4

bovenaf gestichte gemeenschapsleven van de jaren zestig.

Een deel van ieder complex (x% van het oppervlak) kan beschikbaar gesteld worden voor een functie die ook voor de buurt betekenis heeft, bijvoorbeeld een winkel, administratiekantoor, kinderopvang, redactie wijkkrant, jongerenwerk. Deze voorzieningen worden dan gemeenschappelijk beheerd door de vereniging van bewoners. Andere mogelijkheden zijn een gezamenlijke tuinman of onderhoudsman, kinderopvang en gemeenschappelijk opdrachtgeverschap voor het ontwerp van de woningen.

4 CLUSTERS

De vraag van Vestia-Estrade richt zich op een gedeelte van Hoogvliet in Meeuwenplaat tussen Park Vossendijk en de Horsweg. Alle woningen worden hier gesloopt. De toepassing van het idee van co-housing in dit deel kan leiden tot een aantal clusters van huizen die elk een eigen thema of leefstijl formuleren en op basis daarvan bewoners zoeken die zich aangesproken voelen door de beschreven karakteristiek. Vanuit een intuïtieve interpretatie van de doelgroep, het WiMBY!-programma, wat er mist in Hoogvliet en welke woningen er nog niet bestaan in Rotterdam, komen we voorlopig tot de volgende clusters:

Cluster 1

Zoeken naar de 'stadse platteland', die de voordelen van de stad combineert met die van het platteland; die cultureel aan de stad gebonden is met informele levensstijl. Comfortabel wonen met veel privacy, maar ook met de mogelijkheid om te klussen, alleen of samen met de burens, en om op elkaars kinderen te passen. Academici met een vrij beroep die thuis werken, tweeverdieners die beginnen met kinderen. Mensen met veel spullen, inclusief oldtimers zoals een oude Peugeot of een Citroen kampeerbuis waar eindeloos aan gesleuteld kan worden. En dat dan liefst op een ruim, gezamenlijk terrein. Architectuur en buitenruimte moeten 'low design' zijn: neutraal, ruim, op vele manieren te gebruiken, met alle kwaliteiten van industriële systeembouw: groot, rauw, casco. De gebouwen worden bij voorkeur in staalconstructies uitgevoerd, licht en industrieel, makkelijk te bouwen evt. met deel eigenbouw door bewoners zelf (zoals in IBA Emscherpark). Referenties: het bewoonde pakhuis, de bewoonde schuur. Met een erf dat even neutraal wordt opgeleverd, op allerlei (informele) manieren kan worden gebruikt en ook een zekere verwaarlozing

5

kan overleven. Natuurlijk is er een veilige plaats voor de kinderen om te kunnen spelen. Evt. gemeenschappelijke schuren en garages. Referentie: zie Heilige Huisjes, Schiedam.

Gemeenschappelijke voorzieningen omvatten eetzaal en keuken, logeerkamers, kantoortjes, werkplaatsen, kinderopvang (samen met de ecomensen en de Antilliaansen van cluster 2 en 3) en een gym.

Cluster 2

De bewoners willen een moestuin (eko!) en een paar kippen op het erf of een geitje (ook al hebben ze niet al te veel verstand van tuinieren en dieren). De Hoogvlieters vinden het hier een troep, maar de bewoners zien alleen mooie natuur. Minder nadruk op luxe en comfort, veel op creativiteit, vrijheid en zelf bedenken. Grote mate van verantwoordelijkheid van bewoners voor hun omgeving. Composttoiletten, zonnepanelen, alles verantwoord. De architectuur is niet modernistisch, maar pittoresk/doe het zelf. Huizen zijn zelf ontworpen of van hout en besteld bij een Zweedse bouw pakkettenfirma of een Amerikaanse catalogusbouwer (pioniershuizen). De gemeenschappelijke voorzieningen omvatten een eetzaal en keuken, kippenhok en een parkeerterrein buiten het woongerrein.

Cluster 3

Antilliaanse moeders die zich verenigd weten door de zorg voor een of meerdere kinderen zonder man. Het verlangen naar een veilige omgeving voor de kinderen overheerst alles, met op de tweede plaats de behoefte aan een plek voor samenkomst en feest. Verder: geen last hebben van mensen die klagen over de overlast van kinderen, goedkope woning, gemeenschappelijk beheerde buitenruimte voor de kinderen, gemeenschappelijke ruimte voor cursus en educatie van de (jonge) moeders, gemeenschappelijke ruimte voor feest. Dit programma wordt overheerst door twee factoren: etniciteit/Antilliaanse cultuur en kinderen. De mogelijkheid voor combinatie met autochtone ouders met kinderen ligt natuurlijk voor de hand, die hebben in principe dezelfde eisen en problemen.

Architectuur: een veilig gesloten bouwblok met veel glas, serres en buitenruimtes, met binnenin een afgesloten en overzichtelijke speelruimte, plek voor bijeenkomsten of feestjes.

6

Cluster 4

Een dorpsgemeenschap voor creatieve ondernemers. In en om Rotterdam bestaat een traditie van groepen ontwerpers, kunstenaars, architecten of theatermakers die (dikwijls in onwaarschijnlijke uithoeken van de stad) in buitengewone gebouwen bij elkaar gaan zitten om te werken. De Utopia-groep op het DWL-terrein is een goed voorbeeld. Deze gemeenschappen functioneren vanwege de financiële en ruimtelijke voordelen die gemeenschappelijke huisvesting heeft, en vanwege de wil om samen te werken en elkaars ruimtes, gereedschappen en opdrachtgevers te delen. In het geval van Utopia zien we dat deze gemeenschap nu zeer succesvol en economisch van belang is geworden, en identiteit verleent aan een anderszins mediocre woonwijk. De (grote) afstand tot 'het centrum' is bij deze groepen bijna een voordeel. We zouden een dergelijke groep naar Hoogvliet kunnen lokken door ze daar een vorm van samenwonen rond een aantal grote werkgebouwen aan te bieden, die tegelijkertijd als showrooms voor eigen en andermans werk kunnen dienen. Samenwerking kan worden gezocht met TENT., het Designinstituut of andere kunst en ontwerpinstellingen. Het zou een woonwijk annex ontwerp/werkruimte annex tentoonstellingsruimte kunnen zijn met tentoonstellingen van een nationaal niveau vlakbij een metrohalte!

7

WHAT IS CO-HOUSING?

Het principe van co-housing stamt uit de jaren zestig, toen het in Denemarken werd ontwikkeld en uitgetoetst als een individualistische variant op commune-wonen. Het is sindsdien vooral in de Verenigde Staten aangeslagen, waar nu al zo'n vijftig voltooide co-housing projecten bestaan en zo'n 150 in staat van oprichting verkeren. De projecten zijn zeer divers omdat ze de vertaling zijn van de zeer diverse wensen van de kleine gemeenschappen die ze oprichten. Er zijn co-housing projecten die volledig autarkisch zijn, gebaseerd op een ecologische manier van leven, op Zen-Bhoedisme, op leeftijd (ouderen); sommige zijn zeer landelijk, andere midden in de stad.

Naast alle verschillen zijn er ook een aantal principiële overeenkomsten, zoals verwoord door de Co-Housing Corporation:

"Cohousing is the name of a type of collaborative housing that attempts to overcome the alienation of modern subdivisions in which no-one knows their neighbors, and there is no sense of community. It is characterized by private dwellings with their own kitchen, living-dining room etc, but also extensive common facilities. The common house may include a large dining room, kitchen, lounges, meeting rooms, recreation facilities, library, workshops, and children's space.

Usually, cohousing communities are designed and managed by the residents, and are intentional neighborhoods: the people are consciously committed to living as a community; the physical design itself encourages that and facilitates social contact. The typical cohousing community has 20 to 30 single family homes along a pedestrian street or clustered around a courtyard. Residents of cohousing communities often have several optional group meals in the common building each week.

1. Participatory Process.

Residents participate in the planning and design of the development of the community so that it directly responds to their needs. (Developer initiated/driven projects are in no way a threat to this. In most cases, developer initiation may actually make it easier for more people to participate in the process. On the other

Skraplanet, Denemarken, 1973
Het eerste cohousingproject onder het motto: "The Missing Link between Utopia and the Dated One-Family House".

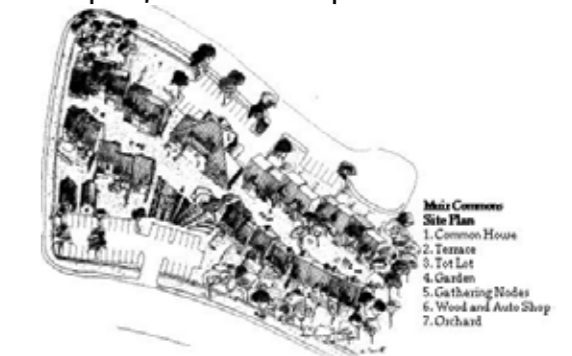

Dining Hall and Meeting Room

Pathway and Buildings

Muir Commons, V.S., 1991.
Eerste co-housing project in Amerika. Sociale woningbouw met privetuinten, geclusterd rond een centraal voetpad, 26 huizen op 3 acres.

Muir Commons Site Plan
1. Common House
2. Terrace
3. Tot Lot
4. Garden
5. Gathering Nodes
6. Wood and Auto Shop
7. Orchard

Cambridge Co-housing, V.S., 1996.
Appartementen in hoge dichtheid in het centrum van Cambridge, 1,5 acre groot.

Ecovillage, Ithaca, V.S.
Pioniersstijl in de architectuur en eco-levensstijl.

Ibsgarden children's room

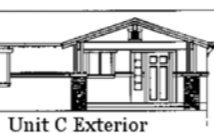

Ibsgarden commonhouse kitchen

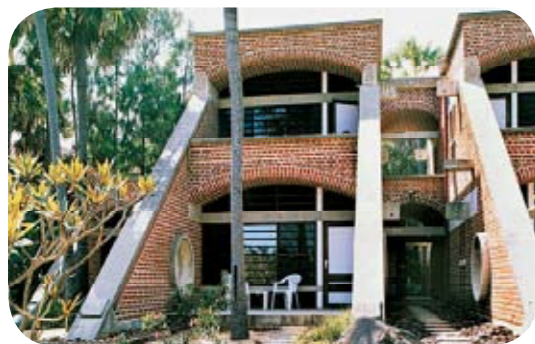

Ibsgarden in Roskilde when new

Ibsgarden in Roskilde, Denemarken, appartementen rond collectief innenterrein en met gemeenschappelijk huis.

Manzanita village, Arizona, V.S., 1998
Ca. 30 huizen met gemeenschappelijk huis, gastenverblijf en speeltuin.
Keuze uit vijf plattegronden.

Auroville, Tamil Nadu, India 1968.
Gesticht door volgelingen van de hindoeïstische leider Sri Aurobindo.
Eengezinswoningen en rijtjeshuizen, scholen en gemeenschappelijke gebouwen, 1500 bewoners.

hand, a well-designed, pedestrian-oriented community with no resident involvement in the planning might be "cohousing inspired", but is not a cohousing community.)

2. Neighborhood Design.

The physical design encourages a sense of community as well as maintaining the option for privacy. (It is harder to define here exactly what constitutes "encouraging a sense of community," but rather than saying it must be a pedestrian-oriented design with the cars at the periphery, it is more important that residents are involved in the decision making (see above) and the intent must be to create a "strong sense of community" with design as one of the facilitators. (Getting together to afford your private golf club does not do it.)

3. Private homes supplemented by common facilities.

Common facilities are designed for daily use; they are an integral part of the community and typically include a dining area, sitting area, children's play room, guest room, as well as garden and other amenities. Each household owns a private residence ---complete with kitchen---but also shares extensive common facilities with the larger group

4. Resident management.

After move-in.

5. Non-hierarchical structure and decision-making.

There are leadership roles, but not leaders. The community is not dependent on any one person, even though there is often a "burning soul" that gets the community off the ground, and another that pulls together the financing, and another that makes sure you, the group, has babysitters for meetings, and another...If your community has a leader that sets policy or establishes standards unilaterally, it is not cohousing.

6. The community is not a primary income source for residents.

There is no shared community economy (ala Twin Oaks): If the community provides residents with their primary income, this is a significant change to the dynamic between neighbors and defines another level of community beyond the scope of cohousing.

Kathryn McCamant and Charles Durrett at the 3rd North American Cohousing Conference in Seattle, September, 1997"

www.cohousing.org

INTERVIEWS

Rients Dijkstra is architect en stedenbouwkundige, directeur van bureau Maxwan. Hij woont in een verdieping in een voormalig fabrieksgebouw in Schiedam en heeft een gezin met twee kleine kinderen.

RIENTS DIJKSTRA

"Ik vind het een enorm goede tekst met een teleurstellend einde. Er is de belofte, in het begin, dat Hoogvliet overnieuw gemaakt kan worden met middeninkomens en lage inkomens i.p.v. de gedoodverfde rijken. Het wekt in elk geval de suggestie dat je ook met normale mensen (waarvan er het meeste zijn) nog iets bijzonders kan doen. En dan blijken de doelgroepen voor de clusters: rijke mensen (cluster 1), ecologen (2), manloze moeders (3) en creatieve types (4). Weer maar 3 % van het totaal.

Het zijn heel leuke clusters maar kan er ook hard gedacht worden over clusters die gebaseerd zijn op het hard maken van alledaagse moderne wijkproblemen.

Bijvoorbeeld: iedereen wil 1.8 auto's en niemand wil dat die zijn straat verpesten en iedereen wil dat er niet in ingebroken of op gekrast wordt. Cluster 5: gemeenschappelijke garage voor x woningen met wasplaats, bandenpomp en 1 routeinformatieterminal. Overdekt naar je huis kunnen lopen, 1 Greenwheel voor de cluster, verregaande vormen van carpool. Iedereen met kinderen wil dat ze veilig kunnen spelen en dat er op ze gepast wordt. In cluster 6 heeft iedereen een tuin waarvan 20% gemeenschappelijk is met kinderspeelgoed en een speelschuur met zitje voor de oppas met intercom en camera naar alle woningen.

12

Veel mensen willen veel aan hun huis doen en er op en aan bouwen. Cluster 7: veel groter huis voor minder geld, zonder keuken, badkamer etc. extreem casco voor alle doet-het-zelvers. Een gemeenschappelijke werkhal voor al het zagen en boren etc. Later ook voor blokfeesten en voetbal kijken.

Minder Cultuur en meer cultuur.

Persoonlijk: ik heb zelf geen kamer met een werkbank en goede hout- en metaalbewerkingsmachines. Ik heb geen tennisbaan. Ik heb geen tuin. Ik moet altijd boodschappen doen. Ik heb geen home cinema. Ik heb geen huisdieren. Ik heb geen kärcher, ik heb geen kindermeisje.

En het zou mooi zijn om al die dingen te kunnen delen, zodat je ze toch een beetje hebt, of hebt wanneer het nodig is.

Voor de zuidas hebben we het WOTEL concept ontworpen: een hotel waarvan je de kamers hebt gekocht. Je deelt met de andere eigenaars een liftboy, een roomservice, stomen en strijken, garage, zwembad, gym, valet parking en iemand die klusjes doet. Dat concept is denkbaar voor alle mogelijke prijsklassen."

Ton Matton is architect, tot 2001 bij Schie 2.0 in Rotterdam. Hij is inmiddels geëmigreerd naar (oost) Duitsland, waar hij een oude school heeft gekocht om een autarkisch-ecologisch hotel te starten onder de naam 'Sabbatical Cells'. Hij heeft een gezin met twee kleine kinderen.

TON MATTON

"Mijn eerste reactie is als emigrant, maar vooral als pionier in Mecklenburg. ik heb net een week met Rob van Engelsdorp Gastelaars hier rondgetourd, en in zijn optiek ben ik hier aan het 'super-pionieren'. Heb ik een te grote stap gemaakt, het gebied is te oncomfortabel en te ver om navolging te vinden, om sowieso mijn netwerk in stand te houden. Tenzij de zweefbaan Hamburg-Berlijn wordt gerealiseerd,

13

dan komt het hier allemaal wel goed. Ik zeg dit omdat ik in jouw stuk een 'comfortabel-pionieren' las. Een pionier in de natuur is een vechter die onder zware omstandigheden een leefplek veroverd. Overigens niet uit idealisme ofzo, maar gewoon omdat dat het enige is dat die soort kan, daar heeft ie zijn genen op ingesteld. Zodra een plek geoccupeerd is en doorontwikkeld verdwijnt de pionier. In de Nederlandse natuur worden de eerste pioniersfases wegens tijdgebrek en lelijkheid overgeslagen om sneller tot een cultureel wensbeeld van natuur te komen. Dus aanplant van bos en gegraven meanderende riviertjes. Daar is overigens niets mis mee, voor de natuur maakt het allemaal niets uit. Die groeit gewoon waar het uitkomt. Alleen de pionier moet het elders zoeken.

Dit zit ook in de clusters die je opvoert. Een cultureel-comfortabele interpretatie van het pioniersgevoel. Het pionieren in de oude lekkende loods probeer je na te maken in een nieuwe industriehal. Daarmee vertaal je een van elders bekend en succesvol beeld naar Hoogvliet. De echte pioniersfase sla je, net zoals in de Nederlandse natuur, over wegens tijdgebrek en lelijkheid. Er is in de flats van Hoogvliet ook een pioniers-prototype potentieel aanwezig. Maar pioniers laten zich moeilijk sturen (zie bijvoorbeeld de stadsnomaden van Berlijn die, zodra ze geïmplementeerd worden in de planning, net zoals de pioniersvegetaties, hun biezen pakken op zoek naar nieuw te veroveren gronden).

Je begrijpt, ik ben het wel met Rob Gastelaars eens, ik ben een superpionier. Niet vanuit idealisme, het is ook niet moedig, zoals veel mensen me zeggen, maar het zijn gewoon de genen. Zodra die zweefbaan hier komt ga ik waarschijnlijk door naar Polen of Rusland.

In de Nederlandse Vinex-situatie werken jouw clusters goed, comfort staat immers voorop. Maar ik als uitgesproken Vinex-vluchteling kan daar met mijn pioniersgedrag niet uit de voeten. De kern van mijn Vinex kritiek, zoals in het Schieproject 'Nederland-regelland' verwoord, is nog dezelfde: een teveel aan regels, een hang naar comfort en daarmee een verdwenen verantwoordelijkheidsgevoel, wat de samenleving uiteindelijk ondergraaft.

Het eko-beeld van cluster 2 is natuurlijk het equivalent van de volkstuin. Groenten telen is leuk, maar de tijd en zorg die tuinieren vragen kunnen en willen we niet meer opbrengen, de overlevering die daarvoor nodig was is doorbroken (ik heb overigens gisteren heerlijke zomer-erwtensop uit eigen tuin

gegeten en vannacht is ons konijn door een vos verorberd). We snappen niet meer hoe je met rupsen om moet gaan enzo. Maar de cultureel-comfortabele interpretatie van dit volkstuingevoel is een groot succes. Je kent het van die reclame, een beetje van jezelf en een beetje van Maggie.

Hier in het post-socialistische -platteland zie je een prachtige uitwerking. Ieder dorp heeft zijn flatje, de Platte. Gebouwd in de jaren '50 als meest moderne woning met stromend water en toilet was het zeer geliefd. Het Leninistische uitgangspunt om de verschillen tussen stad land op te heffen en de landarbeiders te emanciperen tot stedeling had er natuurlijk ook mee te maken. Maar bewoners van de plattelands-Platte hebben allemaal een kleine datsja ernaast met een groentetuin, wat kippen, boomgaard en sleutelwerkplaats voor de Trabant. Ze wonen 's zomers op hun datsja en 's winters in de Platte, die overigens op loopafstand van elkaar staan. Het ziet er prachtig uit, echt als een flatgebouw op een boerenerf. Zo eindig ik toch nog weer met een pleidooi voor pionieren in de Hoogvlietse flats."

Dennis Kaspori is architect in Rotterdam; zijn bureau heet The Maze Corporation. In samenwerking met Gert Middelkoop doet hij onderzoek naar collectieve woonvormen, de organisatie en het ontwerp daarvan. Hij woont in een jaren dertig appartement in Delfshaven zonder verhuisplannen.

DENNIS CASPORI

"Je zou nog iets meer kunnen benadrukken dat de collectiviteit een belangrijke voorwaarde vormt om dingen anders te regelen dan normaal. Op straat aan je auto klussen mag niet, tenzij je het collectief weet te regelen/af te dingen. Daarmee kan het collectieve programma functioneren als katalysator van eigen identiteit. We gaan van volkshuisvesting naar particulier opdrachtgeverschap (van wijk naar individueel kavel) maar slaan het

collectieve niveau daartussen over, terwijl op dat niveau de meeste kansen liggen tot het ontwikkelen van meer gedifferentieerde woonmilieus.

Bij cluster 1 vroeg ik mij af of het niet mogelijk is de bestaande woningen te behouden. Ik weet niet om wat voor woningen het

gaat maar in plaats van een casco zou je de bestaande woningen kunnen aanbieden. Als ze te klein zijn kun je ze per anderhalf/twee aanbieden of bijvoorbeeld met een soort wozocobulven. De vrijheid van een casco is leuk maar de beperkingen van een bestaand gebouw leiden waarschijnlijk tot meer inventiviteit. Een voorbeeld zijn de lofts. Een ander voorbeeld is de eerste verdieping van de Unité in Briey die ooit is opgekocht door een aantal architecten/docenten van de AA. Zij hebben deze opgeknapt en ter beschikking gesteld aan een soort architectuuropleiding geleid door Don Bates. De studenten woonden in de appartementen.

Cluster 2 doet sterk denken aan initiatieven als lichte stedenbouw en autarkisch wonen en andere vormen van informele woonvormen. Vanuit deze hoek zijn er waarschijnlijk ook mensen geïnteresseerd om dingen van de grond te krijgen.

Bij cluster 4 moest ik denken aan het voorbeeld van De Strip van Jeanne van Heeswijk in Vlaardingen. Hier is een jaren '60 winkelcentrum omgebouwd tot cultureel centrum, met o.a. een dependance van het Boijmans van Beuningen. Een ander goed voorbeeld is waarschijnlijk Ruigoord.

Optie voor cluster 5: waarschijnlijk een brug te ver, maar valt er nog iets te kraken in Hoogvliet?

Volgens mij is het interessant om niet te lang te wachten met de inventarisatie van de 'lokale bouweconomie' waar we het dinsdag over hadden. Zo'n inventarisatie biedt veel meer mogelijkheden om dit soort initiatieven bottom-up plaats te laten vinden. Een koppeling van de bouweconomie aan een inventarisatie van de woningvoorraad levert waarschijnlijk allerlei potentiële plekken voor ingrepen op. Het zou een soort omgekeerde 'red-lining' kunnen betekenen. Deze red-lining gebieden, waar hypotheekbanken geen hypotheek verstrekken, bieden interessante mogelijkheden voor alternatieve ontwikkelings-constructies.

Wat mij persoonlijk betreft denk ik dat ik niet zo geschikt ben voor zo iets. Het kost mij moeite om voor dit soort dingen tijd vrij te maken. Ik ben nog te zeer met mijn eigen dingen bezig. Aan de andere kant lijkt het mij wel aantrekkelijk om in zo'n blok twee eenheden te krijgen en deze te kunnen samenvoegen. In dat geval lijkt een gemeenschappelijke werkplaats wel iets. Voor de rest kom ik niet verder dan een zwembad. Al met al nog geen reden om de stad te verlaten."

16

In 2001 woonden er in Hoogvliet zo'n 6000 gezinnen met kinderen, waarvan 2243 eenoudergezinnen (met 3658 kinderen). Het hoge aantal alleenstaande (jonge) moeders, voornamelijk van Antilliaanse of Surinaamse afkomst, was aanleiding voor de wijkaanpak, Woonbron Maasoevers en WiMBY! om te kijken naar de specifieke woonwensen van deze bevolkingsgroep.

(ALLENSTAANDE) OUDERS

Eind 2001 werd in Hoogvliet een reeks workshops gehouden met ca. tien moeders, allen met één of meer jonge kinderen, tussen de 20 en 30 jaar oud en wonend zonder hun vriend of man in Hoogvliet.

Hoogvliet heeft voor hen niet het negatieve imago dat het in de ogen van veel Rotterdammers heeft. Ze beschouwen het als een rustige, veilige, wat saaie buitenwijk.

Minpunten zijn de afstand tot werk en het gebrek aan culturele en recreatieve voorzieningen: zoals een feestzaal, disco, zwembad en een terrein voor tijdelijke manifestaties.

Speciaal voor jonge alleenstaande moeders is het extra belangrijk dat de woonomgeving, voorzieningen en de woning optimaal zijn afgestemd op kinderen. Veiligheid (voor de kinderen) en geborgenheid (begrip voor het speelgedrag van de kinderen, de omgeving geen overlast bezorgen) staan daarin centraal. Er is vooral behoefte aan voorzieningen die het mogelijk maken om samen de zorg voor de kinderen te delen en aan ruimte om vrienden en familie te ontvangen.

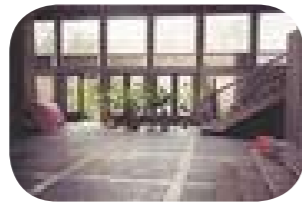
Buitenruimte, gemeenschappelijke voorzieningen en de woning vormen in de ogen van de panelleden één integraal geheel. Buitenspeelvoorzieningen voor kinderen moeten direct gekoppeld worden aan woningen en niet, zoals de huidige speeltuinen, aan de rand van de wijk. De speelplaats wordt gecombineerd met ontmoetingsruimte voor de ouders en mogelijkheid tot (computer) cursus. Dit zou ook de ruimte zijn waar men andere ouders en vrienden ontmoet, en de ruimte die het mogelijk maakt om samen voor de kinderen te zorgen. Het is voor de moeders van groot

17

belang dat er vanuit de woning direct zicht is op de speelplaats (eigen verantwoordelijkheid) en dat er een groep ouders actief bij de organisatie en het beheer van de (speel)tuin betrokken is. Dat voorziet voor de moeders ook in de behoefte aan gezelligheid en emotionele, materiële en praktische steun. Zij prefereren dit informele verband (evt. wel met ondersteuning van professionele krachten), dat vooral gebaseerd is op wederzijds vertrouwen, boven de formele vormen van kinderopvang en toezicht,

De woning komt slechts betrekkelijk laag op de prioriteitenlijst van de panelleden. De aanwezigheid van familie, vrienden en lotgenoten in de buurt wordt veel belangrijker geacht. Wel zijn er met betrekking tot de woning een aantal voorkeuren. De ideale woning heeft voor de ouders een open karakter (geen gesloten gevels), waardoor er voortdurend contact is met de buitenwereld. De woning bestaat in hoofdzaak uit één grote multi-functionele ruimte, grenzend aan een serre, een leefvertrek, waar tegelijkertijd gekookt, tv gekeken en vrienden ontvangen kunnen worden.

Voor een co-housing project zijn de voorkeuren van de alleenstaande ouders interessant omdat ze ook voor twee-oudergezinnen zeer aantrekkelijk zijn; in de aanwezigheid van kinderen hebben beide groepen een gemeenschappelijke factor die tot veel dezelfde woonwensen leidt.

KUNSTENAARSCOLLECTIEF BAD

De Stichting BAD werd in 1987 opgericht door een tiental studenten van de Rotterdamse Kunstacademie die atelierruimte zochten. In eerste instantie was het dus geen woon-, maar een werkcollectief, dat zijn huisvesting vond in een leegstaande school in Rotterdam-Zuid. Afgezien van enkele veranderingen is het gebouw na 15 jaar nog steeds in gebruik bij dezelfde groep kunstenaars. De geringe omvang

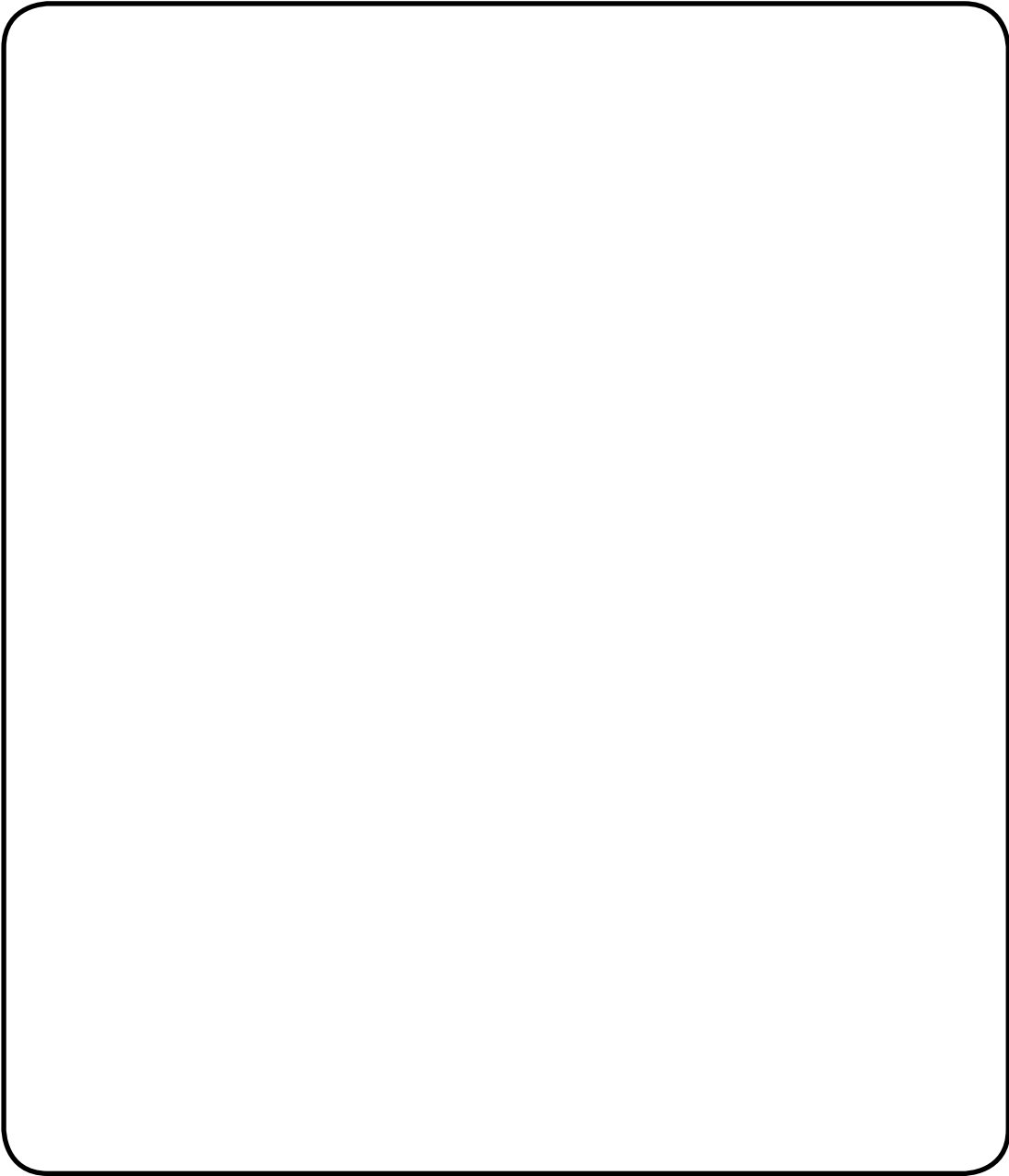
Laurien Dumbar is kunstenaar en sinds de komst van Stichting BAD naar de school in Rotterdam Zuid heeft zij hier een atelier als werkruimte. Voor haar toekomstige woonruimte is zij ook betrokken bij de Stichting Marinus die een aantal panden in de Volmarijnstraat van de sloop heeft gered om ze te renoveren en verkopen aan vnl. kunstenaars.

van deze 'kerngroep' maakt de communicatie makkelijker en beperkt de complexiteit van de groepsprocessen.

Van de groep heeft ieder lid een eigen atelier, maar er zijn ook gemeenschappelijke ruimtes. Er is een TV-kamer, er zijn twee kantoren met computers en kopieerapparaat, er is een videomontagekamer en in de grote entreehal worden af en toe openbare feesten gehouden. De keuken is een belangrijke plek, omdat hij fungeert als ruimte waar mensen elkaar ontmoeten, praten of samen koken. Dat geldt des te meer omdat hij ook gebruikt wordt door de gasten van de stichting BAD. Er zijn namelijk in het gebouw vijf gastateliers; drie voor kunstenaars uit Rotterdam, die wél een woning, maar geen atelier hebben en twee gastateliers zijn ingericht als 'Residence' met woonruimte, voor kunstenaars uit het buitenland. Vooral voor de buitenlanders, die nog geen netwerk hebben in Rotterdam, is de gemeenschappelijke keuken als plek van ontmoeting en uitwisseling belangrijk.

Op een informele manier zijn de taken van onderhoud en beheer geregeld. Administratie, technisch onderhoud, schoonmaak en herstel, tuinwerk, zijn elk ondergebracht bij een drietal leden; bovendien zijn er een aantal klusdagen waarop iedereen samen werkt aan achterstallige klussen. De betrokkenheid van de individuele leden blijft een heikel punt en altijd bestaan er spanningen tussen de individuele belangen en het groepsbelang. In de collectieve vergaderingen worden dit soort dingen besproken en meestal opgelost.

De gemeenschappelijke activiteiten van de stichting en de gastvrijheid voor mensen van buitenaf bepalen de meerwaarde van dit 'co-working' project. Die meerwaarde ontstaat niet vanzelf, wanneer je een aantal mensen bij elkaar zet, die moet door activiteiten en organisatie gecreeerd worden. Op basis van de bindende factoren in een collectief moeten op een praktische manier gemeenschappelijke activiteiten en voorzieningen georganiseerd worden.

Tekst: WiMBY! Internationale Bouwtentoonstelling Hoogvliet
Met dank voor hun bijdrage aan de geïnterviewden

juli 2002.